

Constantin Noica în arhive: atașamentul victimei față de tortionar

GABRIEL
ANDREESCU

Primul volum care a folosit arhiva creată de Securitate pe numele lui Constantin Noica a fost *Anatomia mistificării. Procesul Noica-Pillat*, cu o primă ediție în anul 1997.¹ Cu patru ani în urmă, *Adevărul literar și artistic* a publicat, în două episoade, extrase din dosarul de urmărire informativă al lui Constantin Noica, stîrnind o furtună de comentarii. De abia în 2009, Dora Mezdrea revenea asupra arhivelor, propunînd cititorului o selecție de documente dintr-unul din dosarele de urmărire informativă (14 volume), vizînd perioada 1971-1978: *Constantin Noica în arhiva Securității*. Textele introductive la această carte, semnate de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, se centrează și ele pe tema „A colaborat sau nu Constantin Noica cu Securitatea?”, negînd pur și simplu colaborarea și interpretînd raporturile filosofului cu autoritățile în termenii donquijotismului cultural. S-au adăugat, în timp, alte materiale ori opinii punctuale — vezi „cadoul” făcut de *cotidianul.ro* la 18 mai 2010 prin punerea la dispoziția cititorului de astăzi a unui text spăsit publicat de filosof în *Glasul Patriei* la 20 aprilie 1965. Impresia globală lăsată de astfel de precedente asupra conținutului dosarelor de la CNSAS pe numele lui Constantin Noica este nesigură: răsturnarea evidențelor stă față în față cu exhibarea satisfăcută de către adversari a fișelor de arhivă care vorbesc despre relațiile stabilite de Noica cu autoritățile regimului comunist.

Lucrurile vii din arhive

În fapt, materialele pe care le-a strîns Securitatea pe urmele lui Constantin Noica sînt pline de surprize, de detalii importante sau anecdotice care merită toată curiozitatea noastră. În dosare se găsesc și cîteva documente produse de vechea Siguranță. Așa aflăm, spre exemplu, că informatorii erau la fel de superficiali și înaintea transformării serviciilor de informații în instrumentele represivii comuniste. La 2 februarie 1943, un membru al „Brigăzii speciale” anunță că avocatul și scriitorul Constantin Noica este mobilizat în Capitală și desfășoară o vastă activitate cu caracter legionar, în special în cercurile avocaților din Baroul Ilfov. Referatul din 24 februarie 1943 îl contrazice, căci Noica „nu este avocat în Baroul Ilfov și nu poate avea nici o activitate aici unde este complet necunoscut. De asemenea, nu este concentrat, fiind reformat, ci lucrează la Biroul de Colportaj german.”²

Tot de aici aflăm cîte ceva despre standardele regimului de autoritate al lui Carol al II-lea. Astfel, la 30 februarie 1940, Serviciul Cenzurii se adresa Direcțiunii Generale a Poliției, înaintînd cererea lui Constantin Noica de a scoate revista *ADSUM*. Filosoful avea nevoie de aprobare. Iată și răspunsul: publicația „va avea un caracter pur științific și literar și va fi redactată în spiritul unei filozofii a istoriei și culturii contemporane.”³

Pare interesant și faptul că organele de interne comuniste nu aflaseră pînă tîrziu despre activitatea legionară a lui Noica. O hotărîre din 5 aprilie 1958 îl prezintă pe acesta „doctor în filozofie, profesor universitar, fost moșier, căsătorit, în trecut nu a făcut politică, în prezent nu face, are domiciliul obligatoriu în orașul Cîmpulung.”⁴

Cine sînt informatorii?

Din dosarul de urmărire informativă I 15156 aflăm că, pînă în anul 1978, pe urmele lui Constantin Noica fuseseră dirijați patru informatori cu sarcini permanente: „Nicoară”, „Cristian”, „Marian” și „Andrei”, precum și — cu intermitență — alte 41 de surse.⁵ Avînd în vedere gradul de implicare al acestora în urmărirea pusă la cale de Securitate, e desigur interesant să știm cine sînt „eroii”. După ce notează că unii dintre ei tîin cu tot dinadinsul să fie identificați cu ușurință, oferînd tot felul de detalii, Dora Medrea devoalează și numele a trei dintre ei. Dar să vedem cum vorbesc amănuntele din dosare.

Într-o notă, „Nicoară” scapă o referire la „Antologia sa filosofică” ce avea să apară în 1975. Or, punînd alături titlul și anul ajungem la numele lui Octavian Nistor, o prezentă într-adevăr frecventă pe lângă Noica. E greu să se poată produce confuzie, cu atît mai mult cu cît se adaugă un detaliu. Inițiala numelui de cod al informatorilor și a persoanelor-obiectiv prelua deseori inițiala numelui, pentru a se putea reține mai ușor, iar aceasta se întîmplă aproape întotdeauna în dosarele ce-l privesc pe filosof: Noica devenise obiectivul „Nica Dan” și „Nadolu Costel”, Aurel Cioran, „Cis-teianu” etc. Cum se spune în seriialele tip *forensic detective*, Nicoară și Nistor *match*.

Despre „Cristian” aflăm că s-a născut sau a locuit la Sighișoara, căci îl invită pe Noica la părinții săi în oraș în timpul unui drum pe care-l aranjase cu Noica la solicitarea Securității. Profilul informatorului se dezvăluie în special din nota datată 10 mai 1978, în care acesta se plînge de flagranta abatere de la principiile ideologice ale vieții noastre culturale a revistei *Săptămîna culturală a Capitalei*. Însă nu datorită dezacordului față de politica lui Eugen Barbu și Vadim Tudor, ci datorită articolului semnat de Ion Lotreanu care „îl ridică în slavă pe gînditorul Noica”, ba îl elogia și pe Mircea Eliade: „Cititorii [...] sînt stupefiați de publicarea lor în presa noastră: N. Gogoneată, Petru Berar, I. Bellu, M. Ciurdaru și alții își pun semen de întrebare.”⁶

Identitatea lui „Cristian” transpare cînd el notează a-i fi returnat lui Noica manuscrisul lăsat de filosof spre publicare *Revistei de filozofie*. Redactorul-sef al revistei în acel moment era Octavian Chetan. Ne grăbim să spunem că nu am investigat urmele din dosar pînă acolo încît să avem în acest sens o siguranță.

Informatorul „Tudor” dă uneori informații ce pot avea consecințe urite. Nota lui din 26 mai 1977 arată că volumele lui Paul Goma apărute în RFG (*Ostinato* și *Ușa*) ar fi cunoscute de Mihai Nasta, Sorin Stati, Radu Hîncu, Edgar Papu, I. Negoitescu, A. Marino.⁸ Des-

pre „Tudor” mai aflăm că îl vizitează pe Henri Wald acasă. Probabil, pentru cei din apropierea lui Constantin Noica nu ar fi nici un mister cine se ascunde sub acest nume de cod.

Cea mai interesantă este însă absența notelor lui „Andrei”. E greu să explici „în mod natural” de ce din patru informatori cu sarcini permanente, trei sînt atît de prezenți cu notele lor în dosare, iar al patrulea, deloc. Cel mai probabil, SRI a tînut să protejeze un fost colaborator ce avea să facă servicii instituțiilor și după anul 1990.

Ființa Noica și imaginea sa pozitivă

Fără ca instituția să vrea, materialele adunate de Securitate îi desenează lui Constantin Noica un profil uman pozitiv. O notă de investigație din 10 mai 1960 înregistrează opinia oamenilor care au lucrat pe proprietatea lui: „atunci cînd își vizita moșia avea comportări frumoase față de cetățeni.”⁹ Interesantă, cu miză mai mare, declarația lui Zilber Herber[r]¹⁰. La unul dintre interogatorii, acesta afirmă a-l fi cunoscut pe Noica în cadrul asociației „Criterion” în 1933: „Nu făcea politică și nici nu avea intenția să facă altceva decît carieră universitară. Prietenii lui intimi din acea perioadă erau Mihail Polihroniade, legionar, omorît în 1938 împreună cu Codreanu, Barbu Brezeanu (magistrat din București, antilegionar), Petre Comănescu [Comarnescu], publicist din București, antilegionar, Ionel Jianu, avocat din București. Alți cunoscuți ai lui Noica erau: Mircea Mulcănescu [Vulcănescu], Emil Cioran, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Ionel Ghera, Floru (filozof). Nu cunosc relațiile cu aceștia. (...) După omorîrea celor 13 legionari în frunte cu Codreanu și Polihroniade, mi-a spus că din această cauză se va apropia de legionari. În septembrie a fost numit la oficiul legionar «Buna Vestire» În această calitate a scris aproape zilnic articole de fond. Din cîte am auzit aceste articole nu au fost pe placul șefilor legionari și în decembrie 1940 și-a încetat activitatea plecînd la Berlin pentru a studia pe Aristot.”¹¹

Nu poți da pur și simplu valoare de adevăr acestor enunțuri, căci deținutul scrie cum scrie și pentru că-l simpatizează pe Noica, cum o arată portretul pe care i-l face: „Constantin Noica este un om extrem de cult, foarte inteligent, cinstit în discuție, dezinteresat din punct de vedere material...”¹² Totuși, asemenea opinii ale cunoscuților motivează cercetarea mai în adîncime a relației lui Noica atît cu legionarismul, cît și cu elitele culturale ale perioadei, dincolo de opiniile fruste ale textelor sale din acei ani. Detaliile de personalitate fac credibile motivații mai sofisticate pentru

aventura ideologică în care s-a implicat în acei ani.

Lipsa de interes material, vădită din ceea ce știm despre viața publică a lui Noica, este prînsă și de alte note de arhivă. Într-o declarație semnată de Aurel Cioran, acesta punctează la un moment dat: „...Rostirea românească — o lucrare foarte frumoasă —, are două volume și cum v-am spus, au fost premiate, dar pînă la urmă nu i-au dat nimic, dar el spune că asta nu-l deranjează și nu s-a supărat, spunea că e mai bine așa, că altfel trezea numai invidie...”¹³

Arestarea: în mîna tortionarilor

La exproprierea moșierilor, Constantin Noica a fost găsit pe domeniul lui și reținut. Au urmat ani de domiciliu obligatoriu la Cîmpulung, unde a creat un cenaclu literar în casa lui Radu Rosetti. Securitatea îl va pune sub supraveghere în 1954, cînd Noica a fost „seminat de unii agenți din proprie inițiativă avînd un comportament suspect.”¹⁴ La 5 aprilie 1958, dosarul de verificare va fi preschimbat în dosar de acțiune informativă. Sînt documentate trei „vinovății” principale: o vizitează pe Bușcan Gabriela, funcționară la Legația Franceză din București; întreține relații prin corespondență cu Emil Cioran, Paris, „trădător”; redactează o lucrare, „Povestiri despre Hegel”, „cu conținut idealist reacționar”, pe care intenționează să o publice în străinătate.

Sînt interesante mijloacele de investigație. Un agent a fost dirijat să-i ceară lectii de engleză, cu „legenda” că vrea să plece în Canada, dar ține secret, ca să nu fie prins. Un altul, rudă îndepărtată a lui Noica, va prelua o scrisoare pentru filosof, astfel ajungînd să ia contact cu el. Un număr de documente clarifică sursele care au alimentat Securitatea cu informații despre activitatea legionară a lui Noica. La 1 martie 1960, Tribunalul militar al Regiunii a II-a Militare l-a condamnat la 25 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea întregii averi personale pentru crima de uneltire împotriva orînduirii sociale.

Emoția victimei în fața tortionarului

Trimiterea în închisoare pe 25 de ani era a doua — sau a treia, sau a patra — lovitură teribilă (după expropriere, domiciliu forțat, excludere socială). Va fi eliberat în 1964, după ce, în cei patru ani ai detenției, Noica se imaginase, probabil, ca petrecînd restul vieții între ziduri de celulă. Cum au arătat (și) subiectiv acei ani avea să povestească în volumul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*.¹⁵ Arhivele Securității devin martore ale șocului existențial din momentul în care Noica află despre finalul reclusiunii. În adresa Direcției Regionale Argeș din 20 martie 1965 descoperim că „Datorită fanatismului său, cu ocazia eliberării din detenție [Noica] a afirmat față de organele care i-a[u] adus la cunoștință evenimentul eliberării că ar fi fost bine ca el să rămîna în continuare ca să-și execute pedeapsa.”¹⁶ Impactul acelei emoții se va regăsi în tot ce va face mai departe gînditorul. *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* este în fond varianta elaborată și transfigurată a aceluia enunț din momentul înfîlîrii cu „eliberatorului”.

Este aproape exclus ca ofiterul să fi avut imaginația de a inventa o asemenea atitudine. Oare ce expresie mai puternică decît această replică am putea avea pentru a descrie faptul că victima Constantin Noica își însușise vinovăția și adoptase perspectiva tortionarilor? N. Steinhart a descris în memoriile sale acest fenomen, pe care l-a numit „complexul deținutului”, trezînd și interesul altor autori: „De-

